
Inhoud

Lijst van illustratiekaders	17
Inleiding	23
Tom Decorte en Damián Zaitch	
Hoofdstuk 1. Kwalitatief onderzoek en criminologische theorie.	
Over de relatie tussen theorie, onderzoeksvragen en methode	33
Richard Staring en René van Swaeningen	
1. Inleiding	34
2. Waarom er theorie in onze 'gereedschapskist' zit	38
3. Het gebruik van kwalitatieve methoden in de criminologie	40
4. Criminologische epistemologie in een notendop	45
5. De Chicago School	48
6. Labelling	51
7. Kritische criminologie	54
8. Kritische analyses van <i>social control</i> en toezicht	60
9. Cultureel criminologische perspectieven	65
10. Tot besluit	73
■ Toetsvragen	74
■ (► Aanbevolen) Literatuur	74
Hoofdstuk 2. Het kwalitatief onderzoeksdesign	81
Dimitri Mortelmans	
1. De kwalitatieve probleemstelling	82
1.1 Soorten onderzoeksvragen	83
1.2 Het bepalen van het onderzoeksdoel	86
1.2.1 Waarom doe je dit onderzoek?	86
1.2.2 Waarom is dit onderzoek belangrijk?	92
A. Exploratief onderzoek	93
B. Verklarend onderzoek	93
C. Beschrijvend onderzoek	93
D. Emancipatorisch onderzoek	94

1.2.3	Voor wie is het onderzoek bedoeld?	96
A.	Wetenschappelijke gemeenschap	96
B.	Beleidsmakers	97
C.	Praktische relevantie	97
1.3	De onderzoeksvraag	97
1.3.1	De eerste aanzet	98
A.	Onderzoekbaarheid	99
B.	Haalbaarheid	100
1.3.2	Het literatuuronderzoek en <i>sensitizing concepts</i>	102
1.4	Algemene structuur en inhoud	104
2.	Kiezen voor een kwalitatieve grondvorm	105
2.1	De kwalitatieve survey	106
2.1.1	De kwalitatieve survey met diepte-interviews	106
2.1.2	De kwalitatieve survey met focusgroepen	106
2.2	Participerende observatie of de etnografische studie	107
2.3	De <i>casestudy</i>	108
2.4	Inhoudsanalyse	108
3.	De kwalitatieve steekproef	110
3.1	De onderzoekspopulatie en het steekproefkader	111
3.2	Verschillende kwalitatieve steekproefmethoden	112
A.	Geen selectie	113
B.	De typische case	113
C.	Heterogeniteit of maximale variatie	113
D.	Homogeniteit	113
E.	Kritische case	114
F.	Bevestigende en ontkennende cases	114
G.	Sneeuwbalsteekproef	114
H.	Extreme of afwijkende cases	116
I.	Opportunistisch	117
J.	Pragmatisch	118
3.3	De theoretische steekproef	118
3.4	De omvang van de steekproef	121
3.5	Steekproefmethoden bij andere grondvormen	123
3.5.1	Focusgroepen [zie ook hoofdstuk 6]	124
3.5.2	Participerende observatie [zie ook hoofdstuk 7]	124
3.5.3	Casestudies [zie ook hoofdstuk 4]	125
3.6	De steekproefmatrix	126
■	Toetsvragen	127
■	(► Aanbevolen) Literatuur	128

Hoofdstuk 3. Methodologische kwaliteit in het kwalitatief onderzoek	131
Jeroen Maesschalck	
1. Inleiding	132
2. Verschillende visies op kwaliteit in kwalitatief onderzoek	133
2.1 De visies gesitueerd op een continuüm	133
2.2 Een neiging tot radicalisering	135
2.3 ‘Intens methodologisch bewustzijn’ als motto	136
3. Kwaliteitscriteria	139
3.1 Interne validiteit	139
3.1.1 Geloofwaardigheid van causale claims	139
3.1.2 Geloofwaardigheid van alle claims	141
3.2 Externe validiteit	141
3.3 Interne betrouwbaarheid	144
3.4 Externe betrouwbaarheid	145
3.5 Authenticiteit en relevantie	146
4. Strategieën om de kwaliteit van kwalitatief onderzoek te verbeteren	147
4.1 Triangulatie	147
4.2 Validering door de onderzoekssubjecten	150
4.3 Zoeken naar falsificatie	151
4.3.1 Diepgang of systematische behandeling van de data	153
4.3.2 Analyse van deviante cases	156
4.4 Een ‘auditspoor’ nalaten en <i>peer debriefing</i>	158
5. Besluit	158
■ Toetsvragen	159
■ (► Aanbevolen) Literatuur	160
Hoofdstuk 4. De gevalstudie	161
Mark Leys, Damián Zaitch en Tom Decorte	
1. Inleiding	162
2. Een algemene typering	164
3. De gevalstudie in de criminologie	170
4. Onderzoekseenheden afbakenen en selecteren	174
5. Mogelijke problemen bij de gevalstudie	179
6. Verzamelen en analyseren van gegevens	180
7. Rapporteren van de gevalstudie	182
■ Toetsvragen	184
■ (► Aanbevolen) Literatuur	184

Hoofdstuk 5. Mijnerkers of ontdekkingsreizigers? Het kwalitatieve interview	187
Kristel Beyens, Philippe Kennes en Hanne Tournel	
1. Verschillende visies op kwalitatief interviewen	188
2. Wanneer of waarom kiezen voor een kwalitatieve bevragsmethode?	191
3. Soorten interviews	194
4. Vragen stellen	198
4.1 Concreet of algemeen?	198
4.2 Wanneer vraag je door?	201
4.3 Suggestieve vragen	202
4.4 De logica van het vragen stellen	202
5. Interviewer en respondent in interactie	203
6. Moeilijke situaties	209
6.1 Factoren met betrekking tot de respondent	209
6.2 Factoren die het interview kunnen verstoren	212
7. Waarom meewerken aan een interview?	213
8. <i>To tape or not to tape?</i>	217
9. Interpretatie van het interviewmateriaal: ‘waar’ of ‘niet waar’?	218
10. Conclusie	219
■ Toetsvragen	220
■ (► Aanbevolen) Literatuur	220
Hoofdstuk 6. Focusgroepen	223
Freya Vander Laenen	
1. Omschrijving en achtergrond	224
1.1 Wat is een focusgroep?	224
1.2 Ontstaan en evolutie	225
2. Wanneer kiezen voor focusgroepen?	229
2.1 De meerwaarde van focusgroepen	229
2.2 De toepassing van focusgroepen	230
3. Voor- en nadelen van focusgroepen	230
3.1 Voordelen	230
3.2 Nadelen	233
4. De samenstelling van de focusgroepen	235
4.1 Selectie van de steekproef	235
4.2 Het aantal deelnemers	237
4.3 Het aantal focusgroepen	238
5. Soorten vragen	238
5.1 De openingsvragen	238
5.2 De vragen tijdens het groepsgeprek	240
6. Een focusgroep voorbereiden	241
6.1 De concrete selectie en het contacteren van de deelnemers	241

6.2	De locatie en de opstelling van de zitplaatsen	243
6.3	De ontvangst van de deelnemers	244
6.4	De focusgroep zelf	246
7.	De rol van de moderator	247
7.1	De moderator en de observator	247
7.2	Het gedrag van de deelnemers	248
7.3	De kwaliteiten van een moderator	250
■	Toetsvragen	252
■	(► Aanbevolen) Literatuur	252
 Hoofdstuk 7. Etnografie en participerende observatie		255
Damián Zaitch, Dimitri Mortelmans en Tom Decorte		
1.	Inleiding	256
2.	Etnografie	258
2.1.	Kenmerken	258
2.2.	Soorten	259
2.2.1.	Klassieke etnografie	260
2.2.2.	Reflexieve etnografie	260
2.2.3.	Native etnografie	261
2.2.4.	Narratieve etnografie	261
2.2.5.	Straatetnografie	261
2.2.6.	Institutionele etnografie	262
2.2.7.	<i>Multi-sited</i> etnografie	262
2.2.8.	<i>Instant</i> en <i>liquid</i> etnografie	264
2.2.9.	Virtuele etnografie	264
2.2.10.	Visuele etnografie	265
3.	Auto-etnografie en <i>testimonio</i>	265
3.1.	Auto-etnografie: terminologie en omschrijving	265
3.2.	Kritieken op de auto-etnografische methoden en hun antwoorden	267
3.2.1.	De narratieve waarheid: welk soort waarheid streven deze verhalen na?	267
3.2.2.	Persoonlijke narratieven zijn geen wetenschap	268
3.2.3.	Persoonlijke narratieven en veralgemeenbaarheid	268
3.3.	<i>Testimonio</i>	269
4.	Participerende observatie	271
4.1.	Veldonderzoek: definities en omschrijving	271
4.1.1.	Het verzamelen van wetenschappelijk bruikbare gegevens	272
4.1.2.	Tijdperiode	272
4.1.3.	Medeweten van andere participanten	272
4.1.4.	Deelname aan dagelijks leven	273
4.1.5.	Interactie onderzoeker–setting	273
4.1.6.	Gebruikmakend van een onderzoeksplan	274
4.1.7.	Systematische combinatie van technieken	274

4.1.8	Gebruik van verschillende methoden en technieken	274
4.2	Korte geschiedenis van de participerende observatie	275
4.3	Wanneer (en waarom) kiezen wij voor participerende observatie?	279
4.4	Voor- en nadelen	282
4.4.1	Voordelen	282
4.4.2	Nadelen	283
4.5	Steekproeftrekking: keuzes van settings, locaties en groepen	285
4.5.1	Zichtbare of onzichtbare setting	286
4.5.2	Open of gesloten setting	287
4.5.3	Macht(sverhoudingen)	288
4.6	Rollen tijdens participerende observatie	288
4.6.1	Volledig participant	289
4.6.2	Participant als observator	290
4.6.3	Observator als participant	290
4.6.4	Volledig observator	290
4.7	Toegang tot de setting: gatekeepers en vertrouwen	291
4.7.1	De aanvangspositie	291
4.7.2	Strategieën om vertrouwen op te bouwen	291
	A. De manier waarop de onderzoeker zichzelf introduceert	292
	B. De manier waarop de onderzoeksactiviteiten geïntroduceerd worden	292
	C. Het maken van afspraken	293
	D. Aanpassing van de veldrol	294
4.8	Het verblijf in de setting	295
4.8.1	Activiteiten tijdens het veldwerk	296
	A. Informatie inwinnen	296
	B. Informatie registreren	296
	C. Participatie garanderen	296
	D. Coördineren van activiteiten	296
4.8.2	Activiteiten buiten de setting	296
	A. Registratie voltooien	297
	B. Ordenen van nota's	297
	C. Analyseren van informatie	297
	D. Raadplegen van externe bronnen	297
	E. Coördineren van deze activiteiten	298
4.8.3	Problemen tijdens het verblijf	298
	A. Overlapping van inwendig en uitwendig perspectief	298
	B. Het missen van informatie	301
	C. Het bestaan van te nauwe banden tussen onderzoeker en setting (<i>overrapport</i>)	301
	D. Emotionele betrokkenheid	302
	E. Assimilatie aan de setting (<i>going native</i>)	304
	F. Vermoeidheid en saturatie	304
4.9	Het verlaten van het veld	306

5.	Niet-participerende observatie	306
5.1	Beschrijvend observeren	307
5.1.1	De grote rondleiding	308
5.1.2	Minirondleidingen	308
5.1.3	De beschrijvende rondleidingmatrix	309
5.2	Gefocust observeren	310
5.3	Selectief observeren	311
6.	Veldnota's	313
■	Toetsvragen	315
■	(► Aanbevolen) Literatuur	315
	Hoofdstuk 8. Discoursanalyse	321
	Jan Blommaert en Kristof Verfaillie	
1.	Inleiding	322
2.	Discoursanalyse: een veelheid aan perspectieven	323
3.	Naar een linguïstisch perspectief voor criminologen	329
4.	Van taal naar discours	333
5.	Vijf principes	334
5.1	Discours is meer dan taal alleen	335
5.2	Discours is constitutief	335
5.3	Discours en het belang van een <i>emic</i> perspectief	336
5.4	Discours en macht	337
5.5	Discours en context	339
6.	Wat is context?	340
6.1	Interpretatie en contextualisering	341
6.2	Contextualisering is dialogisch	342
6.3	Context is (trans)lokaal	342
6.4	Context is historisch: gelaagde simultaneïteit	344
■	Toetsvragen	346
■	(► Aanbevolen) Literatuur	346
	Hoofdstuk 9. Biografie en levensverhaal	349
	Frank van Gemert	
1.	Inleiding	350
2.	Soorten hoofdpersonen	351
3.	Autobiografie	354
4.	Geautoriseerde biografie	356
5.	Ongeautoriseerde biografie	358
6.	Wiens verhaal?	358
7.	Biografie en biografische data	359

8. Perspectieven	361
9. Bron en product	363
10. Werkwijze en soorten data	364
11. Samenwerken met de hoofdpersoon	365
12. Het verhaal en het moment	367
13. Een begin en een einde?	370
14. De complexiteit van $N = 1$	371
15. Datakwaliteit	371
16. Een crimineel van dichtbij	373
■ Toetsvragen	374
■ (► Aanbevolen) Literatuur	375
Hoofdstuk 10. Visuele methoden	379
Gabry Vanderveen	
1. Inleiding	380
2. Achtergrond: het beeld in de criminologie	382
2.1. Beelden in de opsporing en het strafrechtelijk systeem	383
2.2. Beelden van criminaliteit zijn populair	387
2.3. Andere disciplines	388
3. Visuele data	390
3.1. Welk materiaal, welke vragen?	392
3.2. Hoe analyseren?	396
4. Beeld in het onderzoeksdesign: Visuele methoden	400
4.1. Welke vragen, welke informatie?	403
4.2. Geschikte participanten	404
4.3. Hoe analyseren?	405
4.4. Beperkingen	405
5. Ethische aspecten	406
■ Toetsvragen	410
■ Referenties films	410
■ (► Aanbevolen) Literatuur	411
Hoofdstuk 11. Kwalitatief onlineonderzoek	417
Iris Steenhout	
1. Inleiding	418
2. De onlineonderzoekscyclus	419
3. Vaardigheden en aandachtspunten die helpen bij onlineonderzoek	422
3.1. Vaardigheden met betrekking tot informatie- & communicatietechnologie	422
3.2. Vaardigheden eigen aan <i>virtual communities</i> /een virtuele omgeving	425
3.3. Vaardigheden door verplaatsing in de ruimte	430

3.4 Ethische overwegingen	434
4. Online onderzoeksmethoden	436
4.1 e-Interviewen	436
4.2 e-Focusgroepen	440
4.3 (Participerende) e-observatie	441
5. Internetdocumenten analyseren	452
6. Participerend digitaal en visueel onderzoek	455
7. De toekomst van kwalitatief onlineonderzoek	457
■ Toetsvragen	458
■ (► Aanbevolen) literatuur	459
Hoofdstuk 12. Kwalitatieve data-analyse	463
Tom Decorte	
1. Inleiding	464
2. Basisprincipes van de kwalitatieve data-analyse	465
2.1 Fasen en strategieën	466
2.2 Basisprincipes	466
2.3 De analytische spiraal	468
3. Deductieve en inductieve analysestrategieën	469
4. Analyse in de Gefundeerde Theorie-benadering: kernelementen	472
5. Fase 1: Kwalitatief databeheer: het ordenen van de gegevens	475
5.1 Databeheer	475
5.2 Data management: ook een ethische kwestie	477
5.3 Onderzoeksdatasets: bewaren of vernietigen?	479
6. Fase 2: De gegevens leren kennen	480
7. Fase 3: Het coderen	481
7.1 Open coderen	482
7.1.1 De a priori-benadering (Miles en Huberman)	484
7.1.2 De inductieve benadering (<i>Grounded Theory</i>)	486
7.1.3 Richtinggevende codeerschema's	487
7.2 Axiaal coderen of patrooncoderen	490
7.3 Selectief coderen en structureren	492
8. De rol van memo's bij het coderen	494
9. Het controleren van de resultaten van de analyse	496
10. Software voor kwalitatieve data-analyse	498
10.1 Wat software wél en níét kan	501
10.2 De meerwaarde van software voor kwalitatieve data-analyse	502
10.3 Types en functies van software	503
10.4 Het kiezen van de juiste software: enkele tips	504
■ Toetsvragen	509
■ (► Aanbevolen) Literatuur	510

Hoofdstuk 13. Rapporteren van kwalitatief onderzoek	513
Dimitri Mortelmans	
1. Voorafgaande analyses	514
1.1 Stap 1: Publieksanalyse	514
1.1.1 Wie is mijn doelpubliek?	515
1.1.2 Wat verwacht mijn doelpubliek?	516
1.1.3 Welke weerstanden verwacht ik?	517
1.1.4 De verboden vraag	518
1.2 Stap 2: Vormanalyse	519
1.2.1 Gedrukt, mondeling of elektronisch?	519
1.2.2 Onderzoeksrapporten	519
A. Het narratieve rapport	520
B. De rapportmemo	520
C. Het hoofdlijnenrapport	521
1.2.3 Wetenschappelijke artikels	521
1.2.4 Alternatieve rapporteringsvormen	525
2. Onderdelen van een publicatie	525
2.1 De titel en de <i>abstract</i>	526
2.2 De inleiding en de probleemstelling	529
2.3 Het literatuuroverzicht	530
2.4 De methodenparagraaf	530
2.5 Het presenteren van de resultaten	532
2.6 De 'Discussie'-sectie	533
2.7 Het besluit	534
2.8 Het gebruik van citaten in teksten	535
3. Mondelinge presentaties	536
3.1 Publieksanalyse	536
3.2 Structuur	536
3.2.1 De inleiding	537
A. De aandachtstrekker	537
B. Het kader	538
C. Het doel en het belang	538
D. De inhoudsopgave	538
E. De tijdsduur	539
F. De hulpmiddelen	539
G. De <i>hand-outs</i>	541
H. De vragenprocedure	541
3.2.2 Het middenstuk	542
3.2.3 Het besluit	543
3.3 Stijl	543
3.3.1 De stilte	543
3.3.2 De glimlach	544
3.3.3 Het oogcontact	545

4. Het schrijfproces	545
5. Kwalitatief onderzoek en <i>peer review</i>	547
6. Kwalitatieve rapporten beoordelen	549
6.1 De probleemstelling	550
6.2 De onderzoeksopzet en de gebruikte methoden	550
6.3 De resultaten(analyse)	551
6.4 Het besluit	551
6.5 Algemene elementen	552
■ Toetsvragen	552
■ (► Aanbevolen) Literatuur	553
Hoofdstuk 14. Ethische aspecten van het kwalitatief onderzoek	555
Freya Vander Laenen en Aileen O’Gorman	
1. Inleiding	556
2. De ontwikkeling van ethiek in sociaal-wetenschappelijk onderzoek	556
2.1 Achtergrond	556
2.2 Ethische codes	557
2.3 Beoordeling van onderzoek door een ethische commissie	558
3. Een ethisch raamwerk voor kwalitatief criminologisch onderzoek	559
4. Goede ethisch verantwoorde toepassing in het onderzoeksdesign	561
5. <i>Informed Consent</i>	564
6. Open en heimelijk onderzoek	569
7. Vertrouwelijkheid en anonimiteit	572
8. Vrijwillige deelname	574
8.1 Betalen van respondenten	574
8.2 Het recht zich terug te trekken	576
9. Voorkomen van schade	577
9.1 Schade veroorzaken	577
9.2 Fysieke en psychologische schade oplopen tijdens het veldwerk	578
10. Wetenschappelijke integriteit	580
10.1 Publicatie, verspreiding en onafhankelijkheid behouden	580
10.2 Verantwoordelijkheid van onderzoekers naar collega’s en naar onderzoek	583
■ Toetsvragen	585
■ (► Aanbevolen) literatuur	585
Auteursregister	587
Trefwoordenregister	597

Hoofdstuk 1

Kwalitatief onderzoek en
criminologische theorie.
Over de relatie tussen theorie,
onderzoeksvragen en methode

Richard Staring en René van Swaaningen

I. Kwalitatief onderzoek en criminologische theorie

Over de relatie tussen theorie, onderzoeksvragen en methode

Richard Staring¹ en René van Swaaningen²

“Feiten spreken nooit voor zichzelf, ze worden in het licht van theorieën gelezen.”

Stephan J. Gould (paleontoloog) in The Validation of Continental Drift (1977)

1. Inleiding

Goed onderzoek is, volgens Kees Schuyt (2003: 196), onderzoek dat tot nieuwe en betere vragen leidt. Goed onderwijs, voegt deze socioloog toe, is onderwijs dat studenten de houding van grondig doorvragen bijbrengt. Hij ziet in navolging van Robert Merton een georganiseerde scepsis – vooral ten aanzien van datgene dat in een bepaalde tijd als ‘de waarheid’ wordt beschouwd – als een kernwaarde van een wetenschappelijke houding. Om die reflectie te kunnen aanbrengen is het essentieel om onderzoeksdata te relateren aan theorie en methodologie. Of je bij het doen van onderzoek nu uitgaat van aan de theorie ontleende noties en hypothesen of dat je, nadat ‘de data hebben gesproken’, van de grond af een theorie opbouwt – het idee van de zogenaamde *Grounded Theory* [zie hoofdstuk 12] – je zult een analyse aan de platte ‘feiten’ moeten toevoegen om tot enige duiding te kunnen komen van wat je nu eigenlijk hebt waargenomen. Alleen als de onderzoeker in staat is onderzoeksresultaten binnen bredere wetenschappelijke en maatschappelijke ontwikkelingen te plaatsen, draagt hij of zij bij aan een criminologie die ertoe doet (De Haan, 2008).

Beheersingscultuur

Hier ligt een belangrijk probleem: veel criminologen voegen momenteel zo weinig toe aan hun data dat het vakgebied aan platheid en intellectuele betekenisloosheid ten onder dreigt te gaan. Hiervoor zijn verschillende redenen aan te wijzen. Zo gaan criminologen vaak te gemakkelijk mee in de ‘beheersingscultuur’ die het beleidsdebat momenteel ken-

1. Hoogleraar Mobiliteit, toezicht en criminaliteit, Sectie criminologie, Erasmus Universiteit Rotterdam. E-mail: staring@law.eur.nl
2. Hoogleraar Internationaal comparatieve criminologie, Sectie criminologie, Erasmus Universiteit Rotterdam. E-mail: vanswaaningen@law.eur.nl

merkt. Bas van Stokkom (2008: 235-6) wijst er in dit verband op dat criminologen “*zich al te vaak als schoothondje van het handhavingsbeleid [gedragen]: niet alleen wordt voorzien in cijfers, aantallen en resultaten, maar ook worden conform de uitgangspunten van evidence-based onderzoek verregaande aanbevelingen gedaan.*” Deze auteur typeert een dergelijke a-theoretische *techno-speak* als charlatanerie, omdat het beloften niet kan waarmaken. Ook de socioloog Godfried Engbersen (2008) stelt dat de Nederlandse criminologie te zeer tot een intern gericht discours is verschaald en daarmee steeds verder verwijderd raakt van de grote maatschappelijke vraagstukken waar het werkelijk om gaat.

A-theoretisch empirisme

De Noorse criminoloog Nils Christie (1997) stelt vast dat criminologen te weinig op een eigen, autonoom academisch kompas varen. Het a-theoretisch empirisme in de criminologie wordt volgens Christie mede in de hand gewerkt door de overdaad aan relatief gemakkelijk toegankelijke gegevens over criminaliteit en rechtshandhaving, die door overheden en overheidsdiensten – voor andere doelen, zoals opsporing – zijn verzameld. Maar, door *zelf* data te verzamelen kom je eerder op inzichten die politie en justitie nog niet hebben dan wanneer je je alleen op hun *eigen* gegevens baseert. Dat doen criminologen volgens Christie te weinig. Overheden willen wel ‘de feiten’ kennen, maar ze weten vaak *geen* interessante vragen te stellen. Veel opdrachtgevers lijken weinig kaas te hebben gegeten van het doen van wetenschappelijk onderzoek. Zij zijn vooral geïnteresseerd in simpele ‘weetjes’ of stellen juist vragen die wetenschappelijk nauwelijks te beantwoorden zijn. Maar er zijn altijd onderzoekers die opportunistisch genoeg zijn om vrijwel alles te beloven wat de opdrachtgever wil horen. Het resultaat hiervan is een enorme stapel sterk op elkaar lijkende onderzoeksrapportjes, waarin conclusies staan die je meestal ook wel had kunnen bedenken wanneer je *geen* onderzoek had gedaan – en die vervolgens niemand ooit meer leest.

Dataverzameling

Het gebruik van bestaande datasets die door de overheid veelal in de context van opsporing en vervolging zijn verzameld, is des te verleidelijker door de aard van het onderzoeksobject ‘criminaliteit’. Criminaliteit gedijt het beste wanneer het onzichtbaar blijft voor buitenstaanders, en ‘criminelen’ zullen vaak hun best doen om onwelkome pottenkijkers als de overheid en wetenschappelijk onderzoekers te weren. Veel criminologen kunnen zich bij het idee om etnografisch onderzoek te doen onder deviante groepen of mensen die zich al dan niet in georganiseerd verband bezighouden met criminele activiteiten dan ook maar weinig voorstellen. Van achter het bureau lijkt kwalitatief onderzoek onder daders in hun ‘natuurlijke omgeving’ op het eerste gezicht misschien slecht mogelijk, maar de etnografische onderzoekstraditie getuigt van het tegendeel. Kwalitatieve onderzoekers zijn in staat

gebleken verborgen fenomenen zichtbaar te maken, juist door toegang te zoeken tot groepen die moeilijk bereikbaar zijn (Kleemans, Korf en Staring, 2008: 326).

Beperking onderzoek

Goed onderzoek leidt niet alleen tot nieuwe en betere vragen, maar – ter aanvulling op de eerdere constatering van Schuyt – het *beantwoordt* ook vragen. Dit is niet altijd zo voor de hand liggend als het wellicht lijkt. Zo laat Willem de Haan (2005: 161) aan de hand van een ‘*multi-level*’ analyse van een slachtoffer-survey zien hoe in kwantitatief onderzoek vragen met een schijnexactheid worden beantwoord. Volgens hem wordt de lezer na veel ingewikkelde berekeningen “*afgescheept met wat vriendelijk uitgedrukt een “intuïtieve conclusie” kan worden genoemd.*” Er wordt geprobeerd een verschijnsel te verklaren dat men eigenlijk niet goed begrijpt. Men blijft steken in “*statistisch significante maar onbegrijpelijke en onduidelijke a-theoretische verbanden tussen op alle mogelijke manieren geoperationaliseerde individuele, sociale, economische, culturele en algemeen maatschappelijke factoren*”, maar staat als het erop aankomt met de mond vol tanden. Het lijkt, zo schrijft De Haan (2005: 161), “*alsof criminologen die graag met grote datasets werken eigenlijk helemaal niet in de afhankelijke variabele geïnteresseerd zijn.*” Uit onze onderzoekspraktijk blijkt dat ook als het gaat om kwalitatief onderzoek externe opdrachtgevers vaak dermate specifieke en afgebakende vragen hebben dat daarmee de werkelijkheid op voorhand geweld wordt aangedaan. Dit is meestal geen kwestie van onwil van de zijde van de opdrachtgevers, maar veeleer een gebrekkige kennis van de geleefde werkelijkheid van specifieke onderzoeksgroepen in relatie tot wat hun beleidsmatig relevant lijkt.

Verstehen

In de kwalitatieve methoden is een criminografische schets van specifieke fenomenen niet afdoende. Het gaat juist ook om het *Verstehen*; het handelen vanuit het actorperspectief leren begrijpen. Het gaat om het inzichtelijk maken van betekenisgeving; om het leren *begrijpen* van de werkelijkheid vanuit een *emic* perspectief: welke betekenis geeft de actor *zelf* aan zijn handelen? In onze visie is goed onderzoek dan ook onderzoek waarin deze eigenschappen integraal onderdeel uitmaken van het onderzoeksdesign. Idealiter betekent dit een combinatie van kwantitatief onderzoek en kwalitatief onderzoek. Het beschrijven van correlaties en patronen kan bijzonder nuttig en illustratief zijn, maar vaststellen *dat* variabelen samenhangen en het schetsen van ontwikkelingen blijft slechts een eerste stap. Stap twee is na te gaan *hoe* bepaalde zaken samenhangen en hier tevens een *verklaring* voor te bieden.

Een mooi voorbeeld van een geslaagde combinatie van kwantitatief en kwalitatief onderzoek vormt *Illegale vreemdelingen in Nederland*

Sociale inbedding

(Engbersen *et al.*, 2002). Op basis van een analyse van het Vreemdelingen Administratie Systeem (VAS) over een aantal jaren maken de auteurs duidelijk waarvoor illegale vreemdelingen zijn aangehouden. Zij constateren dat illegale vreemdelingen uit sommige etnische groepen vaker voor illegale arbeid en illegaal verblijf worden aangehouden, terwijl illegale vreemdelingen uit andere etnische groepen vooral worden aangehouden als verdachte van ‘overlevingscriminaliteit’ – zoals diefstal. De informatie en cijfers uit het Vreemdelingen Administratie Systeem bieden geen verklaring voor deze patronen, maar op basis van gesprekken met illegale vreemdelingen uit diverse herkomstlanden maken de auteurs op overtuigende wijze duidelijk hoe deze patronen verklaard kunnen worden door verschillende vormen van sociale inbedding in de bredere omgeving. De illegale vreemdelingen die vooral worden aangehouden voor illegaal verblijf en illegale arbeid blijken beter te zijn ingebed in ondersteunende netwerken, waardoor zij eenvoudigweg minder aangewezen zijn op criminaliteit (Engbersen *et al.*, 2002). Zonder de beschrijvende kennis van de aanhoudingspatronen, zoals die geproduceerd konden worden op basis van een kwantitatieve analyse, had de kwalitatieve analyse van de gesprekken met de illegale vreemdelingen naar alle waarschijnlijkheid een andere richting gekregen.

Stammenstrijd

De klassieke stammenstrijd tussen aanhangers van kwalitatief onderzoek versus de aanhangers van kwantitatief onderzoek is dan ook weinig vruchtbaar en leidt eerder tot een loopgravenoorlog waarbij te diepe stellingen worden ingenomen dan tot het inhoudelijk verbeteren van onderzoek of theorievorming. Echter: juist omdat dat verklaren met name in het gros van het *kwantitatieve* onderzoek weinig gebeurt, verwachten velen dat vooral *kwalitatief* onderzoek een bijdrage kan bieden aan het vergroten van zowel de maatschappelijke relevantie als de wetenschappelijke ontwikkeling van de criminologie. Juist in *kwalitatieve* onderzoeksmethoden neemt de sceptische houding ten aanzien van de zogenaamd ‘objectieve’ waarnemingen waarop *evidence-based* voorspellingen kunnen worden gebaseerd een centrale plaats in. Volgens Jock Young hebben we een criminologie nodig die “*can enter into the real world of existential joy, fear, false certainty and doubt (...) that can deal with reflexivity, contradiction, tentativeness, change of opinion, posturing and concealment. (...) Our problems will not be solved by a fake scientificity but by a critical ethnography honed to the potentialities of human creativity and meaning*” (2004: 26).

Wij zijn ervan overtuigd dat we de criminologie als wetenschap een grote dienst bewijzen als we in de eerste plaats theorie serieuzer nemen en beter inbedden in criminologisch onderzoek. In de tweede plaats wint

Nieuwe vragen

de criminologie bij het stellen van betere en bredere vragen die niet onmiddellijk, of zelfs bij voorbaat, bepaald en begrensd worden door wat beleidsmatig relevant wordt geacht, voordat er nog enig onderzoek is gedaan. Dit brengt met zich mee dat er binnen de discipline tevens meer ruimte moet worden geboden aan kwalitatief onderzoek, waarbij veldwerk onherroepelijk samengaat met ruimte en vrijheid voor andere en nieuwe vragen vanuit het onderzoeksveld.

2. **Waarom er theorie in onze ‘gereedskapskist’ zit**

Theorie

Alvorens wij nader in gaan op de vraag waarom theorie van belang is voor criminologen, is het allereerst noodzakelijk in te gaan op de vraag wat wij onder een theorie verstaan. Primair is een theorie een bepaalde manier van kijken naar de werkelijkheid waar je hypothesen uit kunt afleiden en die je helpt om conclusies te kunnen trekken uit onderzoeksgegevens. We willen hier echter toch iets preciezer zijn. Zonder ons nu op te sluiten in een allesomvattende definitie, kunnen we zeggen dat een theorie bestaat uit een systematische en consistente redenering die volgt uit een generalisering en abstrahering van onderzoeksgegevens, die een mogelijke verklaring aandraagt en die in zo veel mogelijk toetsbare termen is gevat.

Verklaren vs. beschrijven

In de lijn van deze definitie voortredenerend, hebben we een theorie dus vooral nodig om problemen te kunnen *verklaren*. Zonder theorie blijven de uitkomsten van empirisch onderzoek op een beschrijvend niveau hangen. Een losse verzameling van empirische ‘feitjes en rijtjes’ levert weliswaar veel interessante weetjes op, maar blijft toch onbevredigend wanneer je er verder niets mee doet. Je denkt dan al snel: “wat ben ik wijzer geworden nu ik dit weet?” Door middel van een theorie wordt eigenlijk geprobeerd *die* vraag te beantwoorden. Een theorie geeft een logische interpretatie op grond waarvan je kunt zeggen: “zo en zo zou het in elkaar kunnen zitten”. Een goede theorie is ook een bijzonder praktisch hulpmiddel bij het ontwikkelen van maatregelen om de criminaliteit te beheersen, maar de richting waarin een analyse van een probleem gaat, bepaalt ook grotendeels de richting waarin de oplossing wordt gezocht. Uit een psychologische analyse van een antisociale persoonlijkheidsstoornis zal niet zo snel de conclusie worden getrokken dat stadsvernieuwing het niveau van straatcriminaliteit naar beneden kan brengen, net zomin als op grond van een sociologisch onderzoek naar de relatie tussen de verpaupering van oude stadswijken en criminaliteit zal worden gepleit voor opvoedingsondersteuning voor ouders die hun kinderen niet de baas kunnen.